

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI Sınıf-12

KONU 1960 SONRASI TÜRK EDEBİYATINDA DENEME

DENEME

- Ele aldığı düşünceleri kanıtlamaya gerek duymayan deneme; “bence”, “Benim diyeceğim şudur.” gibi ifadeleri kullanan, kişisel duygu ve düşüncelere yer veren bir türdür.
- Denemeyi ilk kez bir tür olarak ortaya koyan, Fransız yazar Montaigne’dir.
- Montaigne’nin *Denemeler* adlı eserinin ortaya çıkmasında Aydınlanma Çağı’nda meydana gelen düşünsel gelişmeler ve hümanizm etkili olmuştur.

TÜRK EDEBİYATINDA DENEME

- Türk edebiyatında bugünkü anlamıyla deneme türü, Tanzimat’tan sonra Batı edebiyatının etkisiyle görülmeye başlamıştır.
- Türk edebiyatında deneme türü başlangıçta “tecrübe-i kalemiyye” adıyla bilinirdi.
- Tanzimat’tan itibaren bir süre gazete ve dergilerde “musâhabe” üst başlığı altında deneme benzeri yazılar kaleme alınmıştır.
- Deneme türünün temelini Türk edebiyatının ilk gazetelerinde yayımlanan bazı düşünce yazıları oluşturur.
- Cenap Şahabettin’in *Evrâk-ı Eyyâm*, Ahmet Haşim’in *Bize Göre*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Alp Dağlarından* gibi eserleri Cumhuriyet Dönemi öncesinde deneme türünün özelliklerini taşıyan eserlere örnek sayılabilir.
- Türk edebiyatında çoğunlukla fıkra, sohbet, eleştiri gibi türlerle iç içe geçtiği düşünülen deneme türü asıl gelişimini Cumhuriyet Dönemi’nde göstermiştir.
- Bu dönemde özellikle Nurullah Ataç, edebiyatın ve şiirin sorunlarıyla ilgili denemeler yazmıştır.
- Türk edebiyatında deneme türünde pek çok ürün verilmiştir. Bu tür içine koyabileceğimiz ürünler, genellikle değişik zamanlarda çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış yazıların bir araya getirilip kitaplaşmış şekilleridir. Bu eserlerde yer alan yazıların bir kısmı; inceleme, eleştiri yazısı olarak da görülebilir.
- Bunun yanında bir kitapta yer alan yazıların bir kısmı edebiyat, bir kısmı tarih, bir kısmı felsefe, bir kısmı başka konularda olabilmektedir. Bu bakımdan deneme türü için çok kesin sınıflandırma ve sınırlandırmalar yapılamamaktadır.

KİTAP

(...)
Bir kitabı okurken “ne güzel kitap” deriz, “yazar da tıpkı benim gibi düşünmüş”. Yanlış, şöyle dememiz gerekirdi: “bunu daha önce hiç düşünmemiştim ama, galiba doğru.” Yahut, “Belki şimdi anlayamıyorum, birkaç gün sonra anlarım.” Önce teslimiyet, anlamak cehdi. Sonra hüküm. Yazarın gerçekten değeri varsa, düşüncesini, bir hamlede kavrayamazsınız. Söylemek istediklerini bütünü ile söyleyemez yazar, söylemek de istemez. Gizler, istiarelere başvurur.

Güzel sabahları kucaklayan sis gibi güzel eserleri saran bu sis de tabii. Düşünceye câzip ve parlak bir biçim vermek küçültür düşüncüyü. Büyük yazar içinden gelen sesi olduğu gibi haykırandır. Kelimeleri kullanırken avamın hoşuna gidip gitmeyeceğini düşünmez. Derin bir düşüncüyü anlamak, o düşüncüyü kavradığımız anda derin bir düşünceye sahip olmaktır. Kendi içine, kendi kalbine inmektir. Nesneleri bulutlar arkasından görürüz. Düşünmek bu sisleri yırtarak aydınlığa varmaktır.

Yazar düşüncesini yardım olsun diye sunmaz. Bir mükâfattır bu. Lâyük mısınız, değil misiniz? Anlamak ister. Tabiat da öyle değil mi? Altın neden toprağın derinliklerinde? Okurken araştırmaya çıkacağınız maden: yazarın düşüncesi veya niyeti. Araçlarınız: zekâ ve bilgi. Kayayı kırarak, madeni eriteceksiniz. Önce kelimeyi fethedeceksiniz, sonra heceleri, harfleri.

(...)

Hayatı anlamadan geçip gidiyoruz. Olgunlaşmak kalbin daha hassas, kanın daha sıcak, zekânın daha işlek, ruhun daha huzurlu olması demek. İçlerinde böyle bir canlılık, böyle bir hayat coşkunluğu duyanlar dünyanın biricik hâkimleridir. Bütün diğer hükümdarlıklar bu saltanatın maddileşmesi, fakirleşmesidir. Bir nevi tiyatro krallığı. Gerçek hükümdarlar ebediyen hükümrandırlar. Hazineleleri yağma edildikçe zenginleşirler.

Meclisten tahıl için kanunlar geçirdiniz. Şimdi başka bir tahıl söz konusu. Daha nefis, daha besleyici bir ekmek sağlayacak, bir tahıl: susam. Bu susam, kapıları açan büyü. Harami mağaralarının kapılarını değil, hükümdar hazinelerinin kapılarını: kitap.

Cemil MERİÇ, Bu Ülke

KONU: Düşüncenin derinliği, düşüncenin değeri.
ANA FİKİR: Yazarlar, düşüncelerini ne kadar gizlerse bu düşünceler o kadar değerli olacaktır.

YAN FİKİRLER:

Daha önce hiç düşünemediklerimizi anlatan yazarlar daha değerlidir.
Düşünceleri herkesin anlayacağı şekilde açıkla-

mak düşüncüyü küçültür.

Düşünceleri ebedî olarak yaşayanlar saltanatı sonsuza kadar süren hükümdarlara benzerler.
Olgunlaşarak ortaya çıkan düşünceler lezzetli tahıllar gibi doyurucudur.

ESERİN YAZILMA AMACI: Düşüncenin değeri hakkındaki düşünceleri açıklamak, paylaşmak.

METNİN TÜRÜ: Edebî deneme

CEMİL MERİÇ

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Okulunda okudu. Gözlerindeki rahatsızlık onun okuma sevdasına engel olamadı. Gözlerindeki miyobun artması ile gözlerini kaybeden sanatçı, görememeyi bir felaket olarak değil eser oluşturma sürecini destekleyen bir olgu olarak gördü. Kültürel gelenekleri sonuna kadar savunan Cemil Meriç, Doğu ile Batı kültürlerini eserlerinde buluşturdu. Dil konusuna çok önem veren sanatçı bir süre Fransızca öğretmenliği yaptı.

Makale ve araştırmalarıyla tanınan yazar, Balzac (Balzak) ve Victor Hugo’dan (Viktor Hügo) eserler çevirdi; inceleme yazıları yazdı. Hint Edebiyatı, Bu Ülke, *Umrandan Uygarlığa* gibi eserleri; onun Doğu-Batı kültürlerini yorumladığı, fikir adamı yanının öne çıktığı eserleridir. Denemelerini *Mağaradakiler* adlı kitapta topladı. Cemil Meriç’in *Kırk Ambar*, *Bir Facianın Hikâyesi*, *Işık Doğudan Gelir* eserlerinden bazılarıdır. Ölümünden sonra günlükleri Jurnal 1 ve Jurnal 2 adıyla basıldı.

SORULAR

1.

Deneme yazarı, yazısına kendini araştırmak ve eleştirmekle başlar. Bunları anlatırken senli benli konuşur gibi rahat ve içtendir. O, çoklukla kendisini anlatır ama kendisini anlatırken insanların ortak yanlarını keşfedip ortaya çıkarması bakımından bütün insanlığın iç dünyasına ışık tutar. Düşüncesini kanıtlama endişesi olmadığı için belgesel kimlik taşımaz. Kanıtlama, doğrulama, kesin sonuçlara ulaşım yargılama diye bir kaygısı yoktur deneme yazarının.

Bu parçada deneme yazarı ile ilgili aşağıdakilerden hangisine değinilmemiştir?

- A) Denemede bilimsel bilgilere yer verdiğine
- B) Ele aldığı düşüncüyü kesin sonuçlara vordırmadığına
- C) Kendisini anlatırken bütün insanlığın iç dünyasına seslendiğine
- D) Deneme yazarının düşüncesini kanıtlama amacı olmadığına
- E) Deneme yazarının kendisiyle konuşmuş gibi içten bir anlatımla yazdığına

Cevap: A

2.

Tartışma ile nereye varılabilir? Biri doğuya gider, biri batıya; yolda rastladıkları ayrıntılara saplanır ve konudan ayrılırlar. Bir saat cenkleştikten sonra, neyi aradıklarını bilemez olurlar. Kimi konunun üstüne çıkmış, kimi altına inmiş, kimi de kenarında kalmıştır. Kimi bir kelimeye, bir benzerliğe takılır; kimi söylenene kulak bile vermeden bir şeyi tutturur ve yalnız kendi söylediklerini dinler. Başka biri de kendine güvenmediği için her şeyden kaçınır, hiçbir fikri kabul etmez.

Bu parçayla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Bir olgu gün yüzüne çıkarılmıştır.
- B) Konuşma havası içerisinde yazılmıştır.
- C) Soru ve cevaplarla samimi bir üslup oluşturulmuştur.
- D) Tartışma konusunda öznel değerlendirmelere yer verilmiştir.
- E) Fikirler kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Cevap: E

3.

Aşağıdaki yazar-eser eşleştirmelerinden hangisi yanlıştır?

- A) Yaşadığım Gibi - Ahmet Hamdi Tanpınar
- B) Boğaziçi Şingir Mingir - Sabahattin Ali
- C) Mağaradakiler - Cemil Meriç
- D) Sözden Söze - Nurullah Ataç
- E) Günlerin Götürdüğü - Suut Kemal Yetkin

Cevap: B